

Концепція Музею шістдесятництва філії Музею історії міста Києва

Ідея заснування Музею шістдесятництва належала [Надії Світличній](#) – активній учасниці руху шістдесятників, правозахисниці, політрепресованій, журналістці, письменниці. Першопочатково він був задуманий як державний музей увіковічення пам'яті видатних діячів української культури, правозахисного і національно-визвольного руху, які розпочали свою діяльність в період «відлиги» і згодом були окреслені терміном «шістдесятники». Архів Надії Світличної став основою фондової збірки Музею. З 1997 року Громадська організація «Музей шістдесятництва», в якій об'єдналися герої шістдесятницького руху, збирала фонди майбутнього Музею і шукала шляхів його офіційного відкриття.

Відштовхуючись від мемуарів шістдесятників, розсекречених документів, які стали доступні з відкриттям архівів радянських спецслужб, та у зв'язку з переосмисленням історичних подій в контексті державно-національної політики виникла потреба представити наратив, який розвінчував би радянські міфи про це покоління і розкривав би історичну правду епохи крізь призму особистих історій ключових постатей українського шістдесятницького руху.

Теоретичне обґрунтування

У науковому світі не існує єдиного загальновизнаного визначення терміна «шістдесятництво» та хронологічних меж, якими він чітко окреслюється. Рух шістдесятництва виник у період короткочасної «відлиги»,

яка відносно інших республік СРСР в Україні мала свою специфіку. Для формування молодих українських інтелектуальних еліт десталінізація мала принципове значення, адже їхні попередники зіткнулися з найжахливішими сторінками історії України: Голодомор 1932–1933 років, масові розстріли 1930-х років, знищення національної інтелігенції й замовчування найкращих зразків мистецтва та української наукової думки. Крім того, реабілітація репресованих (і мертвих, і живих) посприяла підважуванню ідей добре вишколеної радянської свідомості та сіяла зерно самостійництва в колах творчої молоді, формувала чітку національну самоідентифікацію: «Я – українець. Оце і вся моя біографія» (В. Симоненко). Одним із яскравих доказів декларування самостійницьких ідей є програма Л. Лук'яненка для заснованої у січні 1961 року Робітничо-селянської Спілки. Він пише про необхідність виходу зі складу СРСР та наголошує, що «від'єднання України від Союзу не суперечить Конституції».

Концепція пропонує розглядати поняття «шістдесятництва» не як покоління радянської інтелігенції 1960-х років, а передовсім як український рух опору радянській тоталітарній системі. Йдеться про нетиповий рух опору (він не був масовий, збройний, з чітко визначеною політичною програмою, організаційною структурою), а передовсім «про рух як про зміни, еволюцію духовного світогляду частини інтелігенції» (Г. Касьянов); спершу культурницьке, моральне («соціалізм з людським обличчям»), а згодом суспільно-політичне протистояння тоталітарній системі (Б. Горинь). Утім існували й традиційні ознаки руху опору: організації (групи), ідеологія, програми, відкриті акції, лідери. Саме тому шістдесятницький рух опору – це ланка у

неперервній національно-визвольній боротьбі українського народу, ще один етап, який новими методами продовжив шлях до незалежності.

Шістдесятницький рух опору став своєрідним кодом подій, які згодом призвели до відновлення незалежності України 1991 року (В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, брати Богдан і Михайло Горині, М. Косів, Л. Танюк, І. Драч, О. Шевченко та інші).

Основу руху шістдесятників склали:

- ☒ письменники: В. Симоненко, І. Драч, М. Вінграновський, Л. Костенко, М. Холодний, В. Шевчук, І. Жиленко, Ірина та Ігор Калинці, В. Стус, В. Голобородько, В. Дрозд, Є. Гуцало, Г. Тютюнник та інші;
- ☒ художники і скульптори: А. Горська, В. Зарецький, П. Заливаха, В. Кушнір, Г. Севрук, Л. Семикіна, Л. Панченко, В. Луцак, Б. Довгань та інші;
- ☒ режисери кіно і театру: Л. Танюк, С. Параджанов, Ю. Ілленко та інші;
- ☒ літературні критики, перекладачі: І. Світличний, М. Коцюбинська, Г. Кочур, М. Лукаш та інші;
- ☒ філософи та публіцисти: В. Чорновіл, Ю. Бадзьо, В. Лісовий, Є. Сверстюк, М. Горинь та інші.

Шістдесятники виступали на захист національної мови і культури, свободи художньої творчості, протистояли радянській політиці русифікації і зазнавали нещадних репресій з боку радянської влади: стеження, залякування, «профілактичні» бесіди в КДБ, звільнення з роботи, позбавлення права на навчання та професійну діяльність, знищення творів та арешти 1965 – кін. 1980-х років. З утворенням у 1976 році Української Гельсінської Групи значно

частина шістдесятників долучилася до цього правозахисного руху, свідомо пішовши на ризик нових ув'язнень і репресій. Жертовна боротьба шістдесятників призвела до здобуття державної незалежності України. Представники цього героїчного покоління і нині не втрачають своєї громадянської активності і є прикладом справжнього патріотизму для наших сучасників.

Метою створення Музею шістдесятництва є увіковічення пам'яті про героїв шістдесятницького руху опору, збереження пов'язаних із ним архівних матеріалів, книжок, меморіальних речей, створення постійних і змінних експозицій задля висвітлення інформації про відносно нещодавні події нашої історії і прищеплення почуття патріотизму і гордості за свій народ українській молоді.

Обмеженість музейних експозиційних площ не дає змогу показати різноманіття шістдесятницького руху, у повній мірі представити всі сфери діяльності шістдесятників, особливо мистецький напрямок: кіно, театр, художнє мистецтво. Окремі постаті виступають лише носіями ідеї, проте їхні особисті архіви мають велику культурну цінність і заслуговують на значно ширший показ (архіви І. Світличного, Н. Світlichної, Н. Строкатої-Караванської, А. Горської, В. Стуса, Б. Гориня, М. Плахотнюка та інших).

Основними ідеями експозиції є:

1) відмінність українського національного руху спротиву від московського дисидентства, спільні риси з шістдесятниками інших республік СРСР (спрямованість на здобуття української державності, а не тільки на загальну демократизацію Радянського Союзу);

2) різноманітність форм спротиву української інтелігенції радянському тоталітаризму, поступова еволюція від культурницького спротиву до висування політичних вимог (захист української мови і культури, дотримання українських національних традицій у власній творчості, «самвидав», індивідуальні і колективні відкриті листи до влади на захист репресованих, відкрите протистояння з владою);

3) протистояння окремої особистості велетенській репресивній машині СРСР (доля І. Світличного, А. Горської, В. Стуса, М. Плахотнюка, Н. Світличної, В. Чорновола).

Особливістю Музею шістдесятництва є те, що герої музейної експозиції – це активні учасники громадського та політичного життя країни, починаючи з кінця 1980-х років. Тому завершальна частина експозиції доповнюється темами участі шістдесятників у політичній боротьбі 1990-х років, Помаранчевій революції, Революції Гідності та волонтерській діяльності на допомогу Українській Армії в умовах війни.

Тематична структура експозиції

I. Історичні передумови виникнення шістдесятницького руху опору (фото, документи):

1. Початок процесу звільнення та реабілітації жертв політичних репресій 1940–1950-х років;

2. XX з'їзд КПРС та Хрущовська «відлига» кінця 1950-х – початку 1960-х років;

3. Утворення підпільних організацій із самостійницькими програмними документами початку 1960-х років на території України.

II. Зародження шістдесятницького руху опору (фото,

документи, картини):

1. Створення та діяльність Клубів творчої молоді (далі – КТМ) та неформальних об'єднань по всій Україні:

а) Діяльність при КТМ «Сучасник» молодіжного експериментального театру (керівник Л. Танюк), літературної студії «Брама» (керівник В. Мозильний), художньої секції (керівник Г. Зубченко), міжвузівського мандрівного хору «Жайворонок» (староста Б. Рябокляч);

б) Діяльність КТМ «Пролісок» у Львові та осередків молоді при творчих спілках в Одесі, Дніпропетровську та Житомирі.

2. Зв'язок поколінь – особисті контакти та спілкування зі звільненими політв'язнями сталінської доби: Б. Антоненко-Давидович, Г. Кочур, І. Гончар, Д. Паламарчук, Н. Суровцова, О. Мешко та інші.

III. Творчість українських шістдесятників: еволюція художнього мислення (книги, періодика, фото, документи, аудіозаписи голосів поетів):

1. Поетичні збірки та прозові твори Л. Костенко, В. Стуса, І. Драча, М. Вінграновського, В. Симоненка, Д. Павличка, В. Дрозда, В. Шевчука та інших, твори яких друкували в журналах «Дніпро», «Зміна», «Ранок», «Вітчизна» та окремими книгами. Спротив соцреалізму.

2. Живі голоси шістдесятників (Л. Костенко, В. Симоненко, В. Дрозд, І. Жиленко, В. Стус, В. Голобородько, Б. Нечерда, Б. Мамайсур та ін.), які записав Іван Світличний на магнітофон «Весна» у 1960-х роках. Записи можна послухати через колонку, підімкнену до інформаційного столу.

3. Твори образотворчого мистецтва та скульптури А. Горської, П. Заливахи, Б. Довганя, Г. Севрук, Г. Зубченко, Л. Семикіної, А. Забой, В. Луцака, Л. Панченко.

Тему доповнено відеоматеріалами (відтворення відео через настінний планшет):

- фрагменти документального фільму з Аллою Горською («Кам'яний живопис»);
- спогади Галини Севрук, записані в неї вдома.

4. Діяльність хорів «Жайворонок» (староста Б. Рябокляч) та «Гомін» (керівник Л. Яценко). Тему доповнено аудіоматеріалами записів хору (можна послухати через колонку, підімкнену до інформаційного столу).

IV. Виникнення українського «самвидаву» як культурного та суспільно-політичного процесу:

1. Заборонені публіцистичні статті, збірки, журнали В. Черновола, Є. Сверстюка, І. Світличного, І. Дзюби, М. Брайчевського та ін.;

2. Заборонені до друку поетичні збірки В. Стуса, Л. Костенко, М. Вінграновського, І. Драча, В. Симоненка, Ірини та Ігоря Калинців та інших.

3. Заборонені для публікації статті українських науковців різних спеціальностей: О. Апанович, М. Брайчевського, О. Компан, Г. Дворка, І. Світличного, Б. Гориня.

4. Заборонені твори М. Хвильового, М. Куліша, А. Любченка, В. Винниченка, М. Грушевського, М. Старицького, З. Тулуб, закордонних авторів.

5. Виникнення Київської школи поетів (В. Ілля, В. Рубан, М. Воробйов, В. Кордун, М. Саченко, В. Голобородько).

6. Діяльність неформальних молодіжних гуртків: виготовлення та розповсюдження самвидаву, агітаційних листівок, просвітницька робота.

V. Переслідування радянською владою учасників

шістдесятницького руху опору (листи, фото, документи, меморіальні речі):

1. Залякування, стеження, «профілактичні бесіди» з учасниками несанкціонованих заходів біля пам'ятника Т. Шевченку 22 травня.

2. Переслідування за участь у неформальних гуртках (хор «Гомін», колядницькі гурти тощо).

3. Арешти 1965 – кін. 1980-х років та перебування в тюрмах, психіатричних лікарнях, таборах, на засланні.

Тему доповнено відеоматеріалами: фрагменти спогадів О. Шевченка, В. Овсієнка, М. Мариновича Матеріали проєкту «Обличчя незалежності» (відтворення відео через настінні планшети).

VI. Спротив української інтелігенції репресивним діям влади (фото, документи, меморіальні речі, відеозаписи спогадів шістдесятників):

1. Протестні заяви, скарги, колективні листи-звернення.

2. Публіцистичні твори І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», В. Чорновола «Лихо з розуму» та «Правосуддя чи рецидиви терору», М. Брайчевського «Возз'єднання чи приєднання?»

3. Несанкціоновані зібрання під приміщеннями, де відбувалися закриті судові процеси, літературні вечори, протестна акція під час прем'єри фільму «Тіні забутих предків».

4. Створення і діяльність Української Гельсінської групи (далі – УГГ).

VII. Зв'язок із загальносоюзним дисидентським рухом (фото, документи):

1. Поширення «самвидавної» та забороненої друкованої

літератури: А. Ахматова, М. Цветаєва, Б. Пастернак, О. Солженіцин, А. Синявський, Ю. Даніель та інші.

2. Співпраця з Московською Гельсінською Групою та особисті контакти з дисидентами росіянами, євреями, литовцями, латишами та іншими.

VIII. Участь шістдесятників у визвольному русі України кінця 1980-х (фото, документи):

1. Діяльність громадських та політичних об'єднань:

а) Відновлення діяльності УГГ та заснування на її основі Української Гельсінської Спілки (далі – УГС) (В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, Богдан і Михайло Горині);

б) Утворення та діяльність Українського Культурологічного Клубу (далі – УКК) (Є. Сверстюк, С. Набока, О. Шевченко, О. Гейко-Матусевич)

в) Утворення та діяльність Народного Руху України за перебудову (В. Чорновіл, І. Драч, М. Горинь);

2. Масові акції та заходи:

а) Масова демонстрація «На шляху до перемоги», організована УКК;

б) Живий ланцюг єднання між Києвом та Львовом;

в) Перепоховання В. Стуса, Ю. Литвина, О. Тихого.

IX. Участь і значення шістдесятників у подіях початку 1990-х років та побудові Української незалежної держави, громадянська активність діячів руху в суспільно-політичних процесах сучасної України (фото, документи).

Тему VIII-IX доповнено відеоматеріалами: фрагменти документальних відеозаписів і фільмів про перепоховання В. Стуса, Революцію на граніті, масові акції за незалежну Україну, прийняття Акту проголошення

незалежності України (відтворення відео через настінний планшет).

XI. Значення діаспори, світова підтримка українського визвольного руху. Особи, що поширювали доробок шістдесятників: організації, окремі люди (видання, фото, спогади).

Тему доповнено відеоматеріалами: фрагменти документального фільму про життя і роботу Надії Світличної в США (відтворення відео через настінний планшет).

* * *

Складовою частиною Музею шістдесятництва є Меморіальний кабінет Героя України В. Чорновола, в якому зібрані документи і фотографії, які висвітлюють біографію героя-шістдесятника і політичне значення його діяльності для сучасної Української держави. Також в Музеї передбачено кімнату – інтер'єр 1960-х років для інтерактивного спілкування з відвідувачами, читальний зал і зал для змінних виставкових експозицій.